

ЕВТАНАЗИЯТА – ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ИЛИ БЛАГОДЕЯНИЕ

ВЕСЕЛИНА СЛАВОВА

коментар на статията на Филипа Фут „Евтаназията”¹

Евтаназията е един от съвременните, трудни за решаване и затова много дискутирани етични проблеми. Основанията за подобно твърдение са много: подвъпросна е мотивацията за извършване на такова действие (била тя на пациента – „Кога и защо избирам да умра?” или на медицинското лице – „Кога и защо позволявам на някого да умре?”), възниква въпроса за „правото на смърт”, за легитимността на такова действие, за евентуалното му правно регламентиране, за възможните злоупотреби, за отражението му върху междуличностните отношения т.н. Разработките, занимаващи се с този проблем, често се изчерпват с един исторически обзор, или с изброяването на аргументи „за” и „против”. Заемането на конкретна позиция би подпомогнало преодоляването на множеството неясноти и спорни места, както и формирането на обществено мнение за вземането на решения, свързани с правната страна на проблема.

Статията на Филипа Фут, посветена на евтаназията е един опит да се предложи ясна дефиниция, да се направи разграничение между моралния акт и неговата легализация, както и да се подчертае различието между доброволната и недоброволната, активната и пасивна евтаназия. Тя започва с критика на определението на „Краткия оксфордски речник”, според който с термина „евтаназия” обозначаваме „лека и приятна смърт”, „средствата за това” или „действията за нейното осъществяване”. Според Фут нито едно от посочените определения не е точно поради факта, че те се отнасят само до „формата” на смъртта.

Евтаназията, разбираана единствено като начин на умирање, допуска в нейната сфера действия, за чиято нелегитимност сме категорични. В този смисъл „леката и приятна смърт”, „средствата за това” или „действията за

¹ Вж. Фут, Ф. „Евтаназия” В: Философские науки. № 6, 1990, с. 63-80.

нейното осъществяване”, извършени без съгласието на пациент биха могли да бъдат престъпление (изтребването на „негодни” за обществото индивиди, макар и по безболезнен за тях начин не бива да се определя като евтаназия, а по-скоро като престъпление). Определението, което предлага авторката е следното: евтаназията е „смърт за благо на човека, или за щастието на този, който умира”.² При извършването на подобен акт, ние трябва да отговорим на въпроса „в чия полза действаме”. От тази формулировка произтичат два аспекта – от една страна евтаназията е самото вземане на решение да се позволи на някого да умре, а от друга – да се съотнесе факта, действителното състояние с мнението на пациента.

Ако евтаназията е самото решение за слагане на край на нечий живот, то възниква въпроса кой живот може и трябва да се прекрати, и кой решава това да стане. Проблемът тръгва в две посоки – от една страна трябва да се определи кой живот е добър за живеене, а от друга – доколко адекватна е преценката на медицинското лице и пациента, за да се стигне до смъртен изход и кой има решаващата дума.

По отношение на първия въпрос Ф. Фут дава аргументи за това, че животът сам по себе си не е благо. Оценностяването му е възможно само в конкретен случай, когато става дума за точно този човек, с точно този живот. Още повече, практиката показва, че в болшинството от случаите, в него доминират несгодите, но това не може да се счита за достатъчно основание за прекратяването му. От друга страна удължаването на живота може да бъде благодеяние, но и наказание, това зависи от отношението на човека към собственото му съществуване. В някои случаи безнадежно болни пациенти са оптимистично настроени и не искат прекратяване на живота, в други – хора, страдащи от тежки депресии пожелават смъртта, без да ценят това, което имат. Т.е. животът може да се смята за благо при наличието на страдание и обратно.

Във втория случай трябва да зададем въпроса има ли разлика между автономността на страдащия от силна болка или този, на когото му предстои да я изпита и страдащия от дълбока депресия пациент. Отговорът на този въпрос ще

² Ibid. 63

ни позволи да уточним, че волеизявлението за евтаназия трябва да се прави в пълно съзнание от страна на пациента, относно възможния изход на болестта и изчерпаните средства на медицинската наука. От друга страна желанието на пациента не може да бъде достатъчно основание, както за това да прекратим неговия живот, така и за обратното – да го продължим. Решаващата дума има медицинското лице. Неговата преценка се основава на отговор на въпроса „добър ли е живота на този човек” и „прекратяването му благо ли е за самия него”. За добър, според Фут, може да се смята живота имащ определен „стандарт на нормалност”.

Произтичащите от гореказаното въпроси са „Кога смъртта е полезна за другия?”, „Морално оправдани ли са подобни действия?”, „Възможно ли е да бъдат узаконени?”.

Отговорът на тези въпроси се крие в две противоречащи си понякога, но и допълващи се ценности като справедливост и милосърдие. По определението на Ф. Фут справедливостта изисква от нас да изпълняваме определени задължения по отношение на другия чрез действие или въздържание от такова. Справедливостта изисква постъпките да са ръководени от дълг и в този смисъл би могла да влезе в конфликт с принципа на милосърдието, който изисква да се действа за благо на човека. Постъпването от дълг не винаги е полезно за отделния човек или за обществото. То се ръководи от определена норма и уравнива хората. Например дългът изисква гарантирането на правата на престъпници, които не биха донесли никаква полза на обществото.

Справедливостта като такава обхваща всички сфери на правото. Тя обслужва интересите на мнозинството, за разлика от милосърдието, което защитава благо на отделния човек. Справедливостта изисква да се гарантира правото ни на живот, което означава да ни се гарантира невмешателство. Към правото ни на живот спада „правото да изискваш” от задължените чрез „договорни” отношения да защитават живота ти, такива могат да бъдат пожарникари, полицаи, лекари. Но ако първите имат за цел да гарантират неприкосновеността ни, то лекарите имат от една страна задължението да спасяват живота, но от друга да облекчават страданията. Понякога да гарантираш правото на живот не означава да допринесеш за благо на човека, може да си

воден от принципа на справедливостта, но не и на милосърдието. Договореността с лекаря включва като задължение онова, което пациента очаква за своя живот. В този смисъл макар и съпътствана с много условности доброволната евтаназия е морално и правно най-допустима.

Признаването ѝ следва да става при много строги мерки, при изричното съгласие на пациента, страдащ от конкретно тежко заболяване, водещо до мъчителен за него край, съпроводено от нетърпими болки. В случаите, когато става дума за непридвидимо по своя изход заболяване или изпадане в състояние на безсъзнателност, Фут предлага подписването на декларация от пациента, която предварително легализира съгласието му за доброволна евтаназия. Това не изключва възможните злоупотреби като вмешателство при вземането на решение.

Спорен остава въпроса кой ще бъде упълномощен да извършва евтаназията. И не стоварваме ли огромно бреме върху плещите на медицинските лица, очаквайки от тях да преценяват многото обстоятелства около заболяването на пациента, неговото психическо състояние, предстоящия изход от болестта и това дали смъртта е благо за него. Дори и тези отговорности да бъдат поделени между лекари, психолози, юристи, теолози и философи, пак остава отговорността за прякото действие – причиняването на смъртта.

Другият проблем, до който може да доведе евтаназията е промяната на отношението към смъртта. Тя може да се превърне в нещо лесно достижимо и по тази причина да обезцени човешкия живот.

Въпреки многото опасности, пред които би могло да се изправи обществото ни при въвеждането на евтаназията, това не би трябвало да пречат една дискусия. Дискусия, която да привлече широк кръг от специалисти в различните области, засягащи проблема, имащи волята да го изкарат от сферата на академичните разработки и да го поставят на вниманието на обществеността, с което да се постигнат конкретни резултати.

Законовото определяне на евтаназията като „убийство“ или „асистирано самоубийство“ не спира практикуването ѝ. Позицията на Българската православна църква срещу евтаназирането с всички изложени аргументи не е достатъчна, за да удовлетвори нуждите на безнадеждно болните пациенти.

Решението „за” или „против” трябва да предложи *алт ернат иви* за хората, нуждаещи се от конкретни действия. В този смисъл се изисква защитаваните принципи да се приложат към частните случаи – направят хосписи, да се създадат работно групи, с участието на психолози, психиатри, духовници, които да работят с пациенти и близките им. В противен случай и двете позиции са неубедителни.